

УДК 3074.71 (44)

Ніна Батечко

ORCIDiD 0000-0002-3772-4489

Доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач науково-дослідної лабораторії освітології,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Вул. Тимошенко, 13-б, 04212, м. Київ, Україна
n.batechko@kubg.edu.ua

Алла Дурдас

ORCID 0000-0001-6456-6108

Аспірант кафедри теорії та історії педагогіки
Київський університет імені Бориса Грінченка
вул. Тимошенка 13б, 04211 м. Київ, Україна
a.durdas@kubg.edu.ua

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ФРАНЦІЇ

В статті обґрунтовано аксіологічні аспекти освіти дорослих у Франції в контексті тенденцій сучасного європейського освітнього простору. Проаналізовано особливості освіти дорослих у Франції, форми і методи її організації з врахуванням адаптації фахівців до швидкоплинних умов праці. Виокремлено ціннісні орієнтири освіти дорослих з врахуванням соціально-економічного та духовного розвитку французького суспільства.

Ключові слова: *освіта дорослих; аксіологічні аспекти освіти дорослих; ціннісні орієнтири освіти дорослих.*

© Ніна Батечко, Алла Дурдас, 2018

Вступ. Сучасна система освіти, яка чинить домінуючий вплив на культурне і соціальне становлення людини, знаходиться в стані перманентної кризи, яка отримала глобальний масштаб. Однією з причин цього явища є всеохоплююча комерціалізація освіти та певною мірою втрата нею ціннісних характеристик. Адже саме освіта у всі історичні періоди еволюції людства виступала у своїй основній

позиції як головна умова підтримки, збереження і розвитку вічних цінностей соціуму (духовних і матеріальних): науки, культури, мистецтва. Враховуючи сучасні кризові явища в життєдіяльності суспільства, освіта – єдиний шлях, як зауважує Сухобська, встановлення зв'язків і знаходження консенсусів на основі загальнолюдських цінностей різними соціальними спільнотами людей (етнічними, релігійними та ін.) (Сухобська, 26).

Цінності виконують функцію перспективних стратегічних цілей і головних мотивів життєдіяльності. Вони визначають моральні підвалини і принципи поведінки, тому будь-яке суспільство зацікавлене в тому, щоб люди дотримувалися тих, а не інших принципів поведінки, і людина неминуче виявляється об'єктом цілеспрямованого виховання. Сучасні потреби суспільного розвитку актуалізують зростання вимог до духовної культури майбутніх фахівців (аксіологічний аспект) та рівня ерудиції, професіоналізму (акмеологічний аспект) (Батечко, 241). Як духовні феномени, цінності виступають орієнтиром формування професійної компетентності майбутніх фахівців та визначають їх загальнолюдські якості.

Однією з важливих тенденцій ціннісних орієнтирів у світі виступає освіта дорослих. Вважається, що освіта дорослих виконує найважливішу функцію соціального захисту людини, дає змогу отримати велику внутрішню свободу дій, рішень, вчинків. (Сігаєва, 100).

Ще з початку 70-х років, відтоді, коли ЮНЕСКО оголосило неперервність в освіті основоположним принципом освітньої політики – «освіта протягом усього життя», більшість європейських країн знаходяться в процесі практичного застосування, переосмислення, адаптації цієї концепції та обрали її лейтмотивом розвитку національних освітніх систем. Серед них Франція займає провідне місце, як країна досвіду саморозвитку особистості впродовж життєвого циклу з урахуванням цілеспрямованості, неперервності та варіативності підготовки.

Вивченням особливостей освіти дорослих Франції займаються українські та зарубіжні науковці: Л. Зязюн, О. Комар, Б. Вульфсон, О. Джуринський, З. Малькова, А. Піскунова, Ю. Татур; Л. Боярська, Б. Вульфсон, З. Малькова, О. Вознесенська,

С. Гриншпун, Л. Гур'є, І. Жуковський, Н. Лавриченко, Т. Мельник, О. Орехова та інші.

Значний науковий інтерес являють собою роботи французьких вчених з питань становлення й розвитку системи освіти дорослих у Франції (А. Горон, К. Дюбар, Ж.-К. Форкен, Ф. Лао, В. Мерль, Г. Піно, А. Прост, Б. Шварц, Н. Терро та ін.).

Видатні французькі педагоги та державні діячі: А. Ван Зантен, О. Жіскар-д'Естен, Е. Демольєн, М. Крозьє, Ф. Луї, А. Селерье присвятили свої дослідження розгляду сучасним проблемам французької освіти. Змістовні праці істориків А. Проста, Б. Компаньон, А. Тевенен і М. Васконселлос висвітлюють розвиток системи французької освіти в історичному контексті.

Втім, варто зауважити, що подальшого вивчення потребують аксіологічні аспекти освіти дорослих Франції, як взірець збереження загальнолюдських цінностей, ідеології життя людини в суспільстві.

Метою статті є вивчення академічних традицій освіти дорослих Франції з врахуванням їх аксіологічних аспектів.

Освіта дорослих в контексті сучасних європейських традицій. Освіта дорослих виступає необхідною складовою життєдіяльності європейської спільноти. Необхідність професійного вдосконалення зумовлена великою кількістю суперечностей між вимогами інформаційно-технологічного суспільства та невідповідністю чи недостатньою підготовленістю індивіда до діяльності в нових умовах. (Зязюн, 88). Як наслідок загострення цих суперечностей виступає певна незахищеність та хронічна не адаптованість великої частини населення. Тому, професійна гнучкість, мобільність та здатність періодично удосконалювати наявну професійну кваліфікацію, а в разі потреби – швидко перекваліфікуватися або змінити професію – стають пріоритетами освітньої політики європейських країн. Ефекти цієї освітньої політики – це позитивні результати функціонування системи освіти дорослих, які проявляються на загальнонаціональному та особистісному рівнях.

Зазначимо ефекти загально-соціального рівня. Це й усвідомлення людиною своєї причетності до утвердження цінностей демократичного суспільства, інтеграція в співтовариство прогресивної соціальної орієнтації, розвинений соціально орієнтований інтелект, поліпшення соціального самопочуття різних груп населення.

На початку XXI ст. освіта дорослих перетворюється із засобу на мету розвитку людини, що уможливорює утвердження її провідної ролі, мета якої полягає у самореалізації особистості, розвитку її соціальних зв'язків, формування умінь, необхідних для виконання різних функцій самовираження. Складається цілісна, гнучка, відкрита національна система освіти дорослих, спрямована на задоволення поточних і перспективних освітніх потреб особистості. (Молчанова, 79).

У світлі тенденцій реформування сфери освіти в Україні, освіта дорослих набуває особливого статусу та виконує ряд важливих функцій, серед яких: адаптація дорослого населення до нових суспільно-економічних умов, підвищення рівня кваліфікації різних категорій молоді та дорослих, сприяння підвищенню зайнятості економічно активного населення. Все ж варто зазначити, що орієнтиром розвитку освіти дорослих в Україні виступають освітні моделі країн Європи, де життєва та освітня компетентність дорослого населення дозволяє підтримувати їх конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Аналіз європейських моделей безперервної освіти показує, що одним з найбільш ефективних способів реалізації принципу неперервності в освіті є формування додаткової професійної освіти, яка, як і будь-яка організована систематична освітня діяльність за межами базової системи професійної освіти, що надає додаткові професійно-освітні послуги фахівцям з метою розвитку і вдосконалення професійної діяльності, є також і автономним компонентом загальної системи безперервної освіти.

У структурах інституту додаткової професійної освіти здійснюються наступні напрямки діяльності: оволодіння новою спеціальністю (спеціалізація) в рамках наявної професії; оволодіння новою професією (спеціальністю) на основі вже наявної професії; оволодіння новою професією без урахування попередньої освіти.

У першому випадку здійснюється розширення профілю, а в другому – перепрофілювання, в третьому – «відсторонення» від наявної професійної освіти.

Втім, варто зауважити, - не дивлячись на досить усталену систему освіти дорослих в Європі, все ж актуальними залишаються проблеми, пов'язані з її особливостями, зокрема – з психолого-педагогічним супроводом навчання дорослих та основними закономірностями цього процесу. Так, наприклад, серед них варто назвати вибір оптимальних умов навчання дорослих, закономірності педагогічного керування, сприйняття ними інформації, закономірності психічного і інтелектуального розвитку людини у різні періоди життя та потенційні можливості розвитку дорослих загалом.

Аксіологічні аспекти освіти дорослих. На сучасному етапі розвитку науки аксіологія ствердилась як особлива складова гуманітарної парадигми, що надає змогу вирішувати завдання гуманізації суспільства загалом та водночас формування аксіологічної культури особистості зокрема.

Зауважимо, що сучасна вища освіта не реалізує в системній цілісності проблему формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців. Втім, саме цінності займають особливе місце в структурі професійної підготовки майбутніх здобувачів вищої освіти, оскільки виступають своєрідною основою, на яку спираються інші компоненти системи підготовки. Цінності тут – це духовні феномени, що мають особистісний сенс і виступають орієнтиром людської поведінки та формування життєвих і професійних установок майбутніх фахівців. Цінності особистості – ідеологія життя людини в суспільстві, життєві смисли, засновані на підтримуючих їх значущих для особистості мотивах, найчастіше - доцільної для організму поведінки (але, можливо, і руйнівної). Цінності особистості можуть мати як загальнолюдську, так і егоїстично особистісну спрямованість (Сухобська, 24).

Зрозуміло, що проблема цінностей залишається актуальною протягом усієї професійної діяльності фахівця. З одного боку, відкритість сучасного суспільства, інформаційне середовище і технології сприяють підвищенню інтелектуального і технологічного рівня, проте з іншого – дестабілізують соціокультурний процес у

суспільстві, зміст інформаційного середовища, створюють своєрідний розрив між цінностями: усталеними в суспільстві та задекларованими. Освіта дорослих у цьому процесі може виступати, на наш погляд, саме тим стрижнем, що надає змогу гармонізувати загальнолюдські і професійні цінності фахівця, допомогти йому визначити його ставлення до оточуючого світу, до своєї професійної діяльності до самого себе як людини і професіонала. Внаслідок цього ефекти освітньої діяльності дорослої людини – як результати взаємодії з новим для нього досвідом – проявляються у вигляді нових особистісних установок, позицій, стратегій мислення, відносин, нових якостей здійснення життєдіяльності та ін. У свою чергу це сприяє формуванню індивідуальної системи ціннісних орієнтацій дорослої людини, що є найважливішою підсистемою її особистості. Останнє забезпечує стійкість особистості спадкоємність поведінки, визначає спрямованість потреб та інтересів та водночас визначає зрілість особистості.

Отже, цінності виконують функцію перспективних стратегічних життєвих цілей і головних мотивів життєдіяльності дорослої людини. Вони визначають моральні підвалини і принципи поведінки, тому будь-яке суспільство зацікавлене в тому, щоб люди дотримувалися тих, а не інших принципів поведінки, і людина неминуче виявляється об'єктом цілеспрямованого виховання. Сучасні потреби суспільного розвитку актуалізують зростання вимог до духовної культури фахівців (аксіологічний аспект) та рівня ерудиції, професіоналізму (акмеологічний аспект). Як духовні феномени, цінності виступають орієнтирами формування професійної компетентності майбутніх фахівців та визначають їх загальнолюдські якості.

Особливості дорослих у Франції. Для ефективного функціонування освіти протягом життя в Україні та її ціннісного спрямування необхідне наукове осмислення й узагальнення багатогранного педагогічного досвіду з закордону, зокрема французького.

Досвід Франції важливий ще й з інших міркувань, що Франція є першою в світі державою, де ідея неперервної освіти дорослих була оформлена в політичному документі – плані Ж. Кондорсе, представленому Комітетом з освіти Національній

асамблеї в 1792 році. Положення плану про необхідність неперервного поповнення знань протягом життя людини стало фактично основою формування системи неперервної освіти у Франції в наступні століття. Її концепція базується на освіті людини впродовж її життя – *formationcontinue* (продовжене навчання). Цей термін широко поширений у французькій педагогічній лексиці й означає навчання дорослого населення, що здійснює трудову діяльність і бажає доповнити або поновити свої знання. Франція займає провідні позиції в європейському співтоваристві з реалізації концепції неперервної освіти – достатньо перегорнути сторінки її історії (Сігаєва, 91).

Франція має розвинену систему освіти дорослих, що ґрунтується на давніх історичних традиціях. Ідеї вчених французької наукової школи вивчають та рекомендують для поширення світові освітні інституції. Тому вивчення й узагальнення досвіду Франції щодо освіти дорослих та виокремлення тенденцій її розвитку дає можливість сформулювати чітке уявлення про характер загальних проблем, що мають місце у вітчизняному та світовому освітньому просторі.

Історія освіти дорослих у Франції тісно переплітається з історією політичних, економічних, соціальних та культурних змін у цій країні. Форми, види, зміст освіти, а також контингент учнів визначалися й визначаються потребами, які генеруються цими змінами.

Вища освіта є ваговою складовою освіти дорослих у Франції. У наш час там успішно працюють нові типи навчальних закладів, які здійснюють багаторівневу неперервну професійну освіту, і які оптимально забезпечують інтереси особистості та кадрові потреби економіки, культури, освіти, політики тощо. У зв'язку з цим підвищується конкурентоспроможність їхніх випускників, які, як правило, оволодівають кількома професіями (від двох до восьми), розширюються їхні можливості зробити кар'єру, забезпечується стабільність у професійній діяльності, зокрема за рахунок наявності варіантів трудового забезпечення на різних етапах життєвого шляху (Зязюн Л. 88-89).

Закон про вищу освіту, прийнятий 1968 р., що отримав назву «Закон про орієнтацію вищої освіти», зберіг традиційну форму вступу в університет, тобто без іспитів при наявності диплома бакалавра. Основною організаційною одиницею університету стало навчально-наукове об'єднання – УНО (UER – United'enseignementetderecherche), як центр професійної підготовки і наукових досліджень. У 1984 р. воно було замінено на навчально-науковий підрозділ (UFR – Unitedformationetderecherche).

Система професійної підготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів у рамках мережі ГРЕТА представляє першу і в нинішній час основну структуру системи неперервної професійної освіти у Франції. У центрах мережі ГРЕТА функціонують три основні види освітніх програм: формальні освітні курси, індивідуалізоване навчання, навчання у формі навчальних одиниць.

Комплекс освітніх установ ГРЕТА є основною ланкою, що об'єднує як людські, так і матеріальні ресурси, головною метою якого стала організація освітнього процесу для дорослого населення країни.

Серед основних цілей ГРЕТА необхідно виокремити наступні: здійснення допомоги дорослим учням у професійній орієнтації, надання допомоги у визначенні профілю і безпосередньо організацію освітніх програм.

Крім того, ГРЕТА допомагає: у проведенні оцінки професійних навичок та якостей; у розробці професійних проектів; в організації оцінки кар'єри; в отриманні професійної підготовки; в організації перепідготовки, підготовки до роботи; модернізувати та сформулювати ключові навички; розвинути навички працівників, особливо тих, що стосуються робочих ситуацій; вивчити іноземні мови; панувати інформаційно-комунікаційні технології; підготуватися до здобуття професійних дипломів: від CAP до BTS; підготуватися до складання вступних іспитів для роботи у різноманітних державних установах; супроводжує кандидатів у процесі валідації набутого досвіду; супроводжує шукачів роботи під час їх повернення на роботу.

Ці послуги, в більшості випадків, є особистісно орієнтованими. Пропозиції ГРЕТА виходять далеко за межі класичної концепції навчання.

Щодо організації навчання, то варто зазначити, що тривалість дуже різноманітна і залежить від поставлених цілей. Слухачами деяких навчальних курсів є різна аудиторія: наймані працівники, шукачі роботи, окремі фізичні особи. Інші ж навчальні курси призначені для осіб, визначених одним клієнтом (навчання всередині компанії).

Навчання, в залежності від випадку, відбуваються:

- протягом робочого часу або поза робочим часом;
- вдень або ввечері;
- протягом одного або декількох днів поспіль або довших сесій;
- у приміщеннях організації ГРЕТА або у приміщеннях компаній клієнта.

Вступ на навчання та вихід можливі в будь-який час. Методи втручання диференційовані: навчання з педагогом, групова або індивідуальна підготовка, коучінг, дистанційне навчання.

Розглянемо особливості змінного навчання в структурі освіти дорослих Франції. Навчання на курсах ГРЕТА часто чергується із періодами роботи в компанії та періодами здобуття світи в навчальному центрі. Воно організовуються в партнерстві з компаніями. Договір про професіоналізацію є найпоширенішою формою підтримки такого навчання.

ГРЕТА працює на різних рівнях:

- місцевому;
- регіональному;
- національному.

Основним і найбільшим центром ГРЕТА у Франції нині є Паризьке відділення ГРЕТА, яке нарівні з іншими відділеннями займається проведенням різних етапів освіти дорослих.

Освітня діяльність цієї структури повністю відповідає індивідуальним освітнім запитам різноманітних верств населення, хоча головний акцент робиться на залучення до навчання і розвиток індивідуальних особливостей людей, що знаходяться в складному становищі. Саме тому основною технологією навчання в

ГРЕТА була виокремлена індивідуалізація освітнього процесу, яка забезпечує розвиток індивідуальних здібностей учнів і створює необхідні умови як для особистісного, так і для професійного зростання. Освітні програми, що надає ГРЕТА, охоплюють провідні сфери професійного ринку праці та відповідають потребам дорослого населення, що бажає підвищити свій професійний рівень, підвищити свою кваліфікацію або ж офіційно підтвердити вже існуючі знання та уміння.

Інша корисна мережа освіти для дорослих – це AFPA, *Association nationale pour la formation professionnelle des adultes* – національна асоціація для професійної освіти дорослих. Відповідно, фокус її дій – розвивати навички і компетентність вже набутих знань і, як наслідок, допомогти людям в пошуку роботи й працевлаштуванні.

Особливості ціннісних орієнтирів освіти дорослих у Франції. Проведене дослідження підтвердило, що професійна освіта дорослих є невід’ємною і в той же час окремою частиною французької системи освіти та має чітко окреслені ціннісні орієнтири.

По-перше, як явище соціально-педагогічне, освіта дорослих у Франції розглядається як чинник соціалізації і засіб досягнення певного рівня освіченості, загальної культури і професійної компетентності, яке відповідає соціальним і особистісним потребам дорослого як суб’єкта навчальної і трудової діяльності.

По-друге, освіта дорослих у Франції обумовлена цілями і потребами сучасного європейського співтовариства, високими вимогами до професійних та громадських якостей фахівців, останнє стимулює дорослих людей до постійного інтенсивного саморозвитку, освоєння інноваційних технологій та інформаційних комунікацій, що в свою чергу спонукає до постійного самовдосконалення протягом усієї професійної діяльності. Як показали наукові розвідки, освіта дорослих у Франції характеризується постійним оновленням, що спричинене й осучасненням соціально-економічного й духовного розвитку французького суспільства. Тому, по-третє, саме освіта відкриває шлях до інтеграції дорослої людини в сучасне інформаційне та

технічно оснащене суспільство, допомагає пристосуватися до нього, відіграє потужну роль у забезпеченні інтелектуального потенціалу суспільства та збереженні культурної самобутності Франції.

По-четверте, освіта дорослих у Франції – пролонгований процес і результат розвитку людини (особистості, громадянина, індивідуальності, фахівця), що відбувається упродовж усього життя, завдяки якому дорослі розвивають свої здібності або підвищують професійну кваліфікацію.

По-п'яте, на сучасному етапі освіта дорослих у Франції сприяє швидкій адаптації людей до швидкоплинних умов праці, підвищуючи тим самим їх матеріальний та культурний рівень, з одного боку, а з іншого - стимулює розвиток культури та економіки країни загалом.

Висновки. Життєвий досвід змінює відношення людей до освіти, й низький рівень освіти сприймається як перешкода на шляху до свого розвитку, до досягнення успіхів у кар'єрному сенсі. Тому орієнтація дорослих людей на освіту змінюється з віком, а праця і освіта досить часто виступають стимулами розвитку людини. Останнє ми довели на прикладі освіти дорослих Франції та особливостей її ціннісних орієнтирів. Нами було підтверджено, що освіта дорослих є невід'ємною та водночас окремою частиною французької системи освіти, відіграє потужну роль у забезпеченні інтелектуального потенціалу французької спільноти, збереженні культурної самобутності країни та має чітко окреслені ціннісні орієнтири.

У подальших наукових розвідках, на нашу думку, варто звернути увагу на психологічні аспекти при вивченні цієї проблематики, оскільки психологія освіти дорослих обґрунтовує психологічні закономірності навчання на етапі зрілості, особливості відбіру організаційних форм навчання, методів і прийомів роботи з дорослими.

Література

Зязюн Л. І. Особливості самоосвіти дорослих в освітній системі Франції / Педагогічний процес: теорія і практика (педагогіка, психологія). – К.: ЕКМО, Вип. 3, С.88-101.

Комар О. Дослідження проблеми організації освіти дорослих у Франції. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream>

Образование взрослых: цели и ценности / Под ред. Г. С. Сухобской, Е. А. Соколовской, Т. В. Шадринной. – СПб.: ИОВ РАО, 2002. – 188 с.

Сігаєва Л. Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.) / За ред. С.О. Сисоєвої. – К.: АПН України, інститут пед. освіти і освіти дорослих, 2010., С. 90-101.

AdultEducationinFrance– GRETA. Електронний ресурс. Режим доступу <https://www.french-property.com/guides/france/public-services/higher-education/adult>

Leciterpédagogiqueduministèredel’Educationnationale. Електронний ресурс. Режим доступу <http://eduscol.education.fr/>

АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ ФРАНЦИИ

Батечко Нина, доктор педагогических наук, доцент, заведующий научно-исследовательской лабораторией освитологии, Киевский университет имени Бориса Гринченко
ул. Тимошенко, 13-б, 04212, г. Киев, Украина
n.batechko@kubg.edu.ua

Дурдас Алла, аспирант кафедры теории и истории педагогики,
Киевский университет имени Бориса Гринченко ул. Тимошенко 13б, 04211 м. Киев, Украина
a.durdas@kubg.edu.ua

В статье обоснованы аксиологические аспекты образования взрослых во Франции в контексте тенденций современного европейского образовательного пространства. Проанализированы особенности образования взрослых во Франции, формы и методы его организации с учетом адаптации специалистов к быстротечным условиям труда. Выделены ценностные ориентиры образования взрослых с учетом социально-экономического и духовного развития французского общества.

Ключевые слова: образование взрослых; аксиологические аспекты образования взрослых; ценностные ориентиры образования взрослых.

AXIOLOGICAL ASPECTS OF ADULT EDUCATION IN FRANCE

Batechko Nina, doctor of pedagogical sciences, associate professor, Head of the scientific research laboratory of educology, Kyiv Borys Grinchenko University,
Tymoshenko Street, 13-b, 04212, Kyiv, Ukraine,
n.batechko@kubg.edu.ua

Durdas Alla, post-graduate student of the Department of Theory and History of Pedagogics Kyiv Borys Grinchenko University, Tymoshenko Street, 13-b, 04212, Kyiv, Ukraine,
a.durdas@kubg.edu.ua

The article substantiates the axiological aspects of adult education in France. The peculiarities of adult education as an integral and, at the same time, a separate part of the French education system are analysed in the context of the trends of the modern European educational space. Forms and methods of organizing adult education in France have been presented, taking into account the adaptation of specialists to transient changes and possible risks in employment.

The axiological aspects of adult education have been revealed as important factors in harmonizing the universal and professional values of a specialist, formation of an individual system of value orientations of an adult. The value orientations of adult education have been singled out taking into account the socioeconomic and spiritual development of the French community.

It is pointed to the importance of scientific comprehension and generalization of the multifaceted French experience in the field of adult education for the purpose of its realization and the value direction of the functioning of education during life in Ukraine.

Key words: *adult education; axiological aspects of adult education; value orientations of adult education.*

References

- Ziazium L.I. Osoblyvosti samoosvity doroslykh v osvittii systemi Frantsii [Features of self-education of adults in the educational system of France]/ Pedagogichni protses: teoriia i praktyka (pedagogika, psykholohiia). – K.: EKMO, Vyp. 3, S.88-101.
- Komar O. Doslidzhennia problemy orhanizatsii osvity doroslykh u Frantsii.[Study of the problem of adult education organization in France] Umanskyi derzhavnyi pedagogichniy universytet imeni Pavla Tychny. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream>
- Obrazovanie vzroslykh: celi i cennosti[Adult Education: Goals and Values] / Pod red.G. S. Suhobskoj, E. A. Sokolovskoj, T. V. Shadrinoj. – SPb.:IOV RAO, 2002. – 188 s.

Sihaieva L. Ye. Rozvytok osvity doroslykh v Ukraini (druha polovyna XX st. – pochatok XXI st.) [Development of adult education in Ukraine (the second half of the twentieth century - the beginning of the XXI century)]/ Za red.. S.O. Sysoievoi. – K.: APN Ukrainy, instytut ped.. osvity i osvity doroslykh, 2010., S. 90-101.

AdultEducationinFrance– GRETA. Electronic resource. Access mode <https://www.french-property.com/guides/france/public-services/higher-education/adult>

Lecitepédagogiqueduministèredel’Educationnationale. Electronic resource. Access mode <http://eduscol.education.fr/>

Стаття надійшла до редакції 31.01.2018

Прийнято до друку 22.02.2018